

O'QUVCHILARDA KASBIY MA'SULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISH VA KASB-HUNARGA ÒRGATISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10341651>

Yaxyoyeva Gulhayo Murot qizi

Shofirkon tuman 11 umumta'lim maktabi psixologi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o'quvci yoshlarda kasbiy ma'suliyat hissini shakllantirish va kasb-hunarga o'rgatish jarayoni haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Ta'lim-tarbiya, ilm-fan, kasb-hunar, o'qituvchilar, murabbiylar, bilim, tajriba, xulosa.*

Ta'lim-tarbiya jarayonida yangi davr boshlanmoqda. Bugungi kunda ta'lim islohotlari orqali O'zbekistonda yangi Uyg'onish davri, ya'ni Uchinchi Renessans poydevorini yaratish asosiy maqsad qilib belgilandi. O'zbekistonda uchinchi Renessans uyg'onish davri, ya'ni jamiyat hayotida har bir soha bo'yicha, shuningdek, ilm-fanda, ta'lim-tarbiyada uzoq muddatli turg'unlikdan keyin qayta jonlanish, tez suratlarda rivojlanish, ijtimoiy ong va qadriyatlar tizimi yangi sifat bosqichiga chiqishidir. Bu borada bugungi kunda mamlakatimizda ham muxtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev raisligida ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, ilm-fan sohasi rivojini jadallashtirish masalalari muhokamasiga bag'ishlangan qator videoselektor yig'ilishlar o'tkazildi va joriy yilning 6 noyabr kuni qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6108-son farmoni hamda "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qabul qarorida ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berildi. Yoshlarga ta'lim-tarbiya beruvchi pedagogkadrlar nafaqat bilimdon, balki, eng avvalo, yuksak insoniy sifatlar sohibi bo'lishi lozim. Darhaqiqat, talaba-yoshlarning fanga qiziqishi yoki kasb-hunar tanlashi, uni o'rganishi, malakali mutaxassis bo'lib etishishida ta'lim-tarbiya beruvchilarning ma'naviy qiyofasi, ahloqiy fazilati, kasb ma'suliyati muhim ahamiyatga ega.

Talabalarda kasbiy mas'uliyat hissini shakllantirish ularni tarbiyalash va rivojlantirishning muhim jihati hisoblanadi. Bu tuyg'uni rivojlantirish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan ba'zi asosiy metodologiyalar:

1. Bilim olish: O'qituvchilar va murabbiylar o'zlarining xatti-harakatlari va xatti-harakatlarida professional mas'uliyatni namoyon etib, ijobiy namuna bo'lib xizmat qilishlari mumkin. Mas'uliyatli mutaxassislarni kuzatish orqali talabalar mas'uliyat, axloqiy qarorlar qabul qilish va tanlagan sohaga sadoqat muhimligini bilib olishlari mumkin.

2. Tajribaviy o'rganish: Talabalarga amaliy tajriba va o'qishlarini real hayotda qo'llash bilan ta'minlash ularga kasbiy mas'uliyatning amaliy oqibatlarini tushunishga yordam

beradi. Bunga stjajirovkalar, dala ishi yoki professional kontekst va muammolarni taqlid qiluvchi simulyatsiyalar kirishi mumkin.

3. Mulohaza va o'z-o'zini baholash: Talabalarni o'z harakatlari, tanlovlari va xatti-harakatlari haqida fikr yuritishga undash o'z-o'zini anglash va mas'uliyat hissini rivojlantirish uchun juda muhimdir. O'z-o'zini baholash orqali talabalar yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalarni aniqlashlari, o'z harakatlarining oqibatlarini tushunishlari va kasbiy mas'uliyatini oshirish strategiyalarini ishlab chiqishlari mumkin.

4. Axloqiy munozaralar va misollar: Talabalarni axloqiy dilemmalar va kasbiy mas'uliyat bilan bog'liq munozaralar va amaliy tadqiqotlarga jalb qilish ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va axloqiy mulohazalarini oshirishi mumkin. Bu ularga murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish va professional qadriyatlarga mos keladigan qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

5. Hamkorlik va jamoaviy ish: Ta'lim muassasalarida hamkorlik va jamoaviy ishlashni rag'batlantirish jamoaviy mas'uliyat hissini uyg'otishi mumkin. Loyihalar va topshiriqlar ustida birgalikda ishlash orqali talabalar o'z jamoa a'zolari oldida javobgarlik muhimligini va loyiha uchun umumiy muvaffaqiyatini bilib oladilar.

6. Mentorlik va yo'l-yo'riq: Talabalarga kasbiy yo'llarida yo'l-yo'riq ko'rsata oladigan va qo'llab-quvvatlay oladigan murabbiylar yoki maslahatchilar bilan ta'minlash ularning mas'uliyat hissini oshirishga katta hissa qo'shishi mumkin. Mentorlar o'quvchilarga kasbiy xulq-atvorning yuqori standartlarini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashga yordam berish uchun maslahat berishlari, tajriba almashishlari va konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etishlari mumkin.

7. Doimiy kasbiy rivojlanish: umrbod ta'lim va uzluksiz kasbiy rivojlanish muhimligini ta'kidlash talabalarda mas'uliyat hissini uyg'otishi mumkin. Ularni o'z sohalaridagi eng so'nggi yangiliklardan xabardor bo'lishga va doimiy o'quv faoliyati bilan shug'ullanishga undash ularning kasbiy o'sishiga faol va mas'uliyat bilan yondashishga yordam beradi.

Ushbu metodologiyalarni qo'llash orqali ta'lim muassasalari o'quvchilarda kuchli kasbiy mas'uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi, ularni tanlagan kasblarida axloqiy, mas'uliyatli va mas'uliyatli mutaxassis bo'lishga tayyorlaydi.

Bugungi kunda kasb-hunarga yo'naltirish sohasida mavjud bo'lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar hamda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarini kasbhunarga yo'naltirish, xususan, kasblar olami bilan tanishtirish usullarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimi kasbiy targ'ibot va tashviqotni o'z ichiga olgan kasbiy ma'rifat (kasbiy axborot); u yoki bu soha, kasbga bo'lgan shaxs qiziqish va qobiliyatlarining birlamchi kasbiy tashxisi, kasb tanlashda mutaxassislar tomonidan individual, guruh yordam ko'rsatishga qaratilgan kasbiy maslahatlar, ko'proq muvofaqqiyatga erishishi mumkin bo'lgan kasbni tanlab olishga qaratilgan kasbiy tanlov, ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida amalga oshiriluvchi ijtimoiy-kasbiy moslashuv, tanlangan kasbni o'rganish jarayonida burch, mas'uliyat, kasbiy or-nomus hislarini o'quvchilarda shakllantirishga qaratilgan. Undan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga kasblar

olami, kasblarning belgi va xususiyatlari, kasb klasifikatsiyasi, kasblar professiogrammasi, hududning qaysi kasblarga ehtiyoji borligi to'g'risidagi axborotlarni berishdan iborat bo'lib, ular asosida o'quvchi o'zini qiziqtirgan, jamiyat uchun zarur bo'lgan kasbni tanlaydi.

Bugungi kunda mutaxassis kadrlarni tayyotlash, ta'lim va bilim berish tizimi, hayotimizda, jamiyatimizda bo'layotgan islohot, yangilanish jaryonlari talablari bilan yaqindan bog'lanmaganligi har tomonlama sezilmoqda. Ochiq tan olish kerak: maktablarning moddiy bazasi juda nochor. Bu masalada naqadar oqsoqligimizni, nochorligimizni, birinchi navbatda, qishloq joylaridagi ahvol-vaziyat misolida ochiq tan olishimiz kerak.

Talabalarni kasbga yo'naltirish va ularning kasbiy mas'uliyatini shakllantirishga yordam berish uchun quyidagi amallarni bajarishingiz mumkin:

1. Kariyerani o'rganish: Talabalarni turli kasblar va martaba yo'llarini o'rganishga undash. Ularni martaba baholash, ish joyini ko'rsatish imkoniyatlari va turli kasblardan mehmon ma'ruzachilar kabi manbalar bilan ta'minlang.

2. O'z-o'zini baholash: Talabalarga ularning qiziqishlari, ko'nikmalari va qadriyatlarini aniqlashga yordam bering. Bu ularga shaxsiy atributlarini potentsial martaba imkoniyatlari bilan moslashtirish imkonini beradi.

3. Maqsadni belgilash: Talabalarga aniq va real martaba maqsadlarini belgilashda yordam bering. Ularni qisqa muddatli va uzoq muddatli maqsadlarni ko'rib chiqishga undab, ularni o'zlari xohlagan kasbga olib boradi.

4. Tadqiqot va ma'lumot to'plash: Talabalarni tanlagan kasbi bo'yicha puxta tadqiqot olib borishga undash. Bunga ta'lim talablari, ish istiqbollari, maosh va o'sish imkoniyatlarini o'rganish kiradi.

5. Mentorlik va tarmoq: Talabalarga o'z sohasi bo'yicha mutaxassislar bilan bog'lanish imkoniyatini yarating. Ularni yo'l-yo'riq va maslahat bera oladigan tajribali kishilardan maslahat so'rashga undang.

6. Kasbiy rivojlanish: Talabalarga tanlagan kasbi uchun zarur bo'lgan zarur ko'nikma va bilimlarni shakllantirishda yordam berish. Bunga tegishli seminarlar, amaliyotlar va darsdan tashqari tadbirlarda qatnashish kiradi.

7. Axloqiy va ijtimoiy mas'uliyat: Kasbiy etika va ijtimoiy mas'uliyatning muhimligini ta'kidlang. Talabalarga tanlagan kasbi bilan bog'liq axloqiy me'yorlar va mas'uliyat haqida o'rgating.

8. Uzluksiz ta'lim: Talabalarni umrbod ta'lim olish va kasbiy rivojlanishga jalb qilish. Ularga soha tendensiyalari va yutuqlaridan xabardor bo'lish qanchalik muhimligini tushunishga yordam bering.

9. Haqiqiy dunyo tajribasi: talabalarga amaliyot, yarim kunlik ishlar yoki ko'ngillilik orqali amaliy tajriba orttirish imkoniyatini taqdim eting. Bu ularga tanlagan kasbini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

10. Rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash: Talabalarga o'z martaba sayohatlarida doimiy rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlashni taklif qiling. Ularga qiyinchiliklarni yengib o'tishlari va asosli qarorlar qabul qilishlari uchun yo'l-yo'riq va resurslar bilan ta'minlang.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 30 dekabrda "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 792-son qarori // <https://lex.uz/uz/docs/5800745>

2. Yusupova F. I. O'quvchilar individual tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogikpsixologik jihatlari. "Xalq ta'limi" jurnali. 2015. №5. 90-93-b.

3. Maxmudova .D. "O'quvchilarni kasbga yo'naltirishga oid pedagogik faoliyat elementlari orasidagi uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash". Xalq ta'limi jurnali. №3 son 57-58 bet

4. . G'oziyev E., Mamedov K. Kasb psixologiyasi. – T.: O'zMU, 2013. 156-b